ئەستێرەی فەلسەفەی هاوچەرخ (ژاك دیریدا)

و.جەمال پیرە

دواجار ژاك دیریدای فەیلەسوفی فەرەنسی لەتەمەنی 74 ساڵیدا لەشەوی 8 لەسەر 9ی مانگی ئۆكتۆبەری 2004 دا لە یەكێك لە نەخۆشخانەكانی پاریسدا دوای ململانێیەكی سەخت لەگەڵ نەخۆشی شێرپەنجەی پەنكریاسدا كۆچی دوایی كرد، دیریدا لە 15ی تەمموزی 1930دا لە جەزائیر لەدایكبووە لەساڵی 1950 پەیوەندی كردووە بە خانەی باڵای مامۆستایان لە پاریس ،بەر لەوەی ببێ بە یاریدەدەرێك لە زانكۆی هارفۆردی ویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمەریكاو پاشان زانكۆی سۆربۆن لە پاریس، سەرەتا وتارە گرنگ‌و پڕ بایەخەكانی خۆی لە ژێر كاریگەریی هۆسرەل‌و ئەوانی تردا بوو لە گۆڤاری "تێل كیل"دا بڵاودەكردەوە، لە هەمانكاتدا دەركەوتنە فەلسەفییەكەی هاوشان بوو لەگەڵ شێكارە نوێیە زمانەوانییەكانی كارە ئەدەبییەگەورەكانیدا كە لە راستیدا رۆڵێكی كاریگەرییان هەبوو لە مێژووی پێشەنگی فەرەنسیدا، لە ساڵی 1965دا وەك ئوستادی فەلسەفە لەخانەی باڵای مامۆستایاندا دامەزرا كە لە پلەی بەرێوەبەری لێكۆڵینەوەكاندا بوو.هەروەها دیریدا لەچالاكییە فێركارییەكەی خۆیدا بۆ ماوەیەكی درێژ لە پاریس‌وكۆمەڵێك لە زانكۆیە ناودارەكانی ئەمەریكادا وەكو زانكۆی یال‌و جۆن هۆبیكنز بەردەوام بوو.لە ساڵی 1983دا پەیمانگای فەلسەفی نێودەوڵەتی دامەزراند، خۆی تاوەكو ساڵی 1985 بوو بە بەرێوەبەری ، دواتر لە پەیمانگای خوێندنی باڵای زانستە كۆمەڵایەتییەكاندا دەستی بە وانە وتنەوە كردووە، بەرهەمە ناودارەكانی بریتیین لە "نوسین‌و جیاوازی"و"پەراوێزەكانیفەلسەفە"و هتدد... بەڵام كتێبە حەقیقی‌و رەسەنەكەی كە دواجار دەبێ بە هێلانەی سەرجەم ئەو ئیزافاتەی دیریدا خستیە سەر فەلسەفەی خۆرئاوایی لەكارە سەرەتاییە هۆسرەلییەكەیەوە"دەربارەی گراماتۆلۆژیا"دا خۆی دەبینییەوە، دیریدا لەو ماوەیەی كە لە جەزائیر بوو بەوە ناسرا بوو كە بەردەوام سیاسەتی دەوڵەتی ئەو كاتی فەرەنسی پرۆتێستۆ دەكرد، ئەو لەوێ تاوەكو گەڕانەوەی یەكجارەكی خێزانەكەیان بۆ فەرەنسا هەر بەهیوای ئەوە بوو كە شێوەیەك لە پەیوەندی نزیكانە لە نێوان جەزائیرییەكان‌و فەرەنسییە لەدایكبووەكانی جەزائیردا هەبێت.

دیریدا لەماوەی ژیانیدا چەندین خەڵاتی بەدەستهێناوە ،بەڵام تەنها خەڵاتێك كە لای خۆیەوە زۆر شانازی پێوەدەكردو بە خەڵاتی راستەقینەی ناودەبرد،خەڵاتی فەیلەسوفی ناوداری ئەڵمانی"تیۆدۆر ئادۆرنۆ"بوو لە ساڵی 2001، ئەو پێی وابوو كە ئادۆرنۆ نموونەی فەیلەسوفێك بوو بۆ پێشێلكردنی هەموو ئەو شتانەی لەبەرامبەر گومانی فەلسەفی‌و لێلی‌وشاراوەیی پێویست بۆ كاری هونەریی دەوەستان.

بایەخی دیریدا لە توانا زمانەوانییەكەیدایە وەختێ بە زاراوەی فەلسەفییانە گومان دەكات بەبێ‌ئەوەی لە دیالۆگ لەگەڵ میتافیزیكدا دابڕێ،لەبنەڕەتدا فەلسەفەی دیریدا جەغد لەسەر زمان دەكاتەوە ،ئەو پێی وایە كە خوێندنەوە میتافیزیكی‌و تەقلیدییەكان هەڵەی گەورەیان هەیە لەبەرامبەر سروشتی دەقەكاندا،خوێنەری تەقلیدیش واهەستدەكات كە زمان بەبێ ئەوەی بیگۆڕێ دەبێ گوزارشت لە بۆچونەكانی بكات، وەك ئەوەی كە لەهەرەمگەرایی زماندا نوسین رۆڵێكی مامناوەندییانە دەبینێ.لەبەرامبەر ئاخاوتندا دانەری دەق خۆی چاوگی ماناكەیەتی.بەڵام شێوازە هەڵوەشاندنەوەییەكەی كە دیریدا پێی هەڵسا بوو.هەموو ئەو گریمانانەی تێكشكاندو لەبەرامبەر ئەو بۆچونەش وەستا كە پێی وابوو دەق مانایەكی یەكگرتووی نەگۆڕی هەیە، لەوەی كە فیكری فەلسەفەی خۆرئاوایی مەیلی ئەوەی هەبوو كە ئاخاوتن خۆی رێگەیەكی روون‌و راستەوخۆیە بۆ بەردەوامبوون.كەچی دیریدا پشتی بەزمانەوەری‌و شیكاری دەروونی دەبەست‌و سەرجەم ئەو گریمانانەی لە پێگەیەكی پرسیاریدا دانا وەك ئەوەی كە نیازو مەبەستەكانی نووسەر لە ئاخاوتنەكانیدا ناكرێ بەبێ مەرج قەبوڵ بكرێ، ئالێرەوە بوو دیریدا ئیزافاتەكەی خۆی خستە سەر فەلسەفەی خۆرئاوایی‌و ئەگەری رامانگەرایی نوێی بۆ دەقەكان كردەوە، ئەو بە زاراوە هەڵوەشانەوەگەرییەكانییەوە روونیكردەوە كە چەندین لایەنی مانا هەیە رۆڵی

پراکتیکیانەیان هەیە لە زماندا، هەروەها بە هەڵوەشاندنەوەی کارەکانی ئەکادیمیستە گەورەکان‌ولێکۆڵەرانی بەر لەخۆی، دیریدا هەوڵی دەرخستنی زمانی دەدا وەك ئەوەی کە بەردەوام لە حاڵەتی لادان دایە.

هەندێ لە رەخنەگران پێیان وایە کە فیکریی دیریدا فیکرێکی وێرانکارانەیە بۆ فەلسەفە،تەنها گرفتێك لەگەڵ فیکری دیریدا دا ئەوەیە کە دەمانبا بەرەو سەفەرێکی رامانگەرانەی سەرسوڕهێنەر لە نێو بیابانی میتافیزیکدا، بەڵام لە سنوری چەمکەکاندا بەجێمان دێڵیٚو چاوەکانمان دەخاتە سەر ئەو دیوی سنورەکەی کە دیریدا بۆی نەکرا بمانگەیەنیٚ بۆ ئەویٚ،وەك ئەوەی کە دیریدا نەیتوانی لە گیروگازە رەگداکوتاوەکانی لاهوتدا دەربچیٚ لەنێو بیری فەلسەفیدا، لەڕاستیدا هەموو ئەو خوێندنەوانەی کە دیریدا بۆ فیکرو ئەدەبی کردبوو لیڵایی لاهوتی رۆشەنکردەوە، تەنانەت دیریدا لەوێدا زاراوەکانی خۆیشی لەدەستداو کەوتە نێو "ئەوەی لە فەلسەفەیە بۆ فەلسەفەو ئەوەیشی کە لە ئەدەبە بۆ ئەدەب"،

پێویستە ئەوەمان لە یاد نەچیٚ کە دیریدا وێڕای هەموو ئەو دەستەبژێرییە فەلسەفییەی خۆی بەردەوام لەهەوڵی هێنانەوەی فەلسەفە بوو بۆ گۆڕەپانی گشتی ،لەبەر ئەمە بوو کە هەندیٚ لە رەخنەگران وەك فەیلەسوفێکی بزۆزو ئاکتیڤیان دادەنا، بەوەی کە دیریدا بەردەوام لە دەنگوباسی ململانێی کۆمەڵایەتیدا ئامادەیی زەینی هەبوو، وەك جیاکردنەوەی رەگەزیی،شەڕی جەزائیر،مافی پەنابەران،بزوتنەوە جیا بووەوەکان لە سەربازگەی سۆسیالیستیوهتدد...

دیریدا توانای وێناگەریی‌وزمانەوانی وەهای دۆزییەوە لە رێگەی چەند بابەتێك کە فەیلەسوفانی تر بۆیان نەدەکرا ، ئەو هەردەم بە ئاگا بوو ،رووەو رەخنەییبوون‌و زیرەکیی هەنگاوە دەنا، بە هەر گەمەیەکی زمانەوانی بووایە ئەبووایە بابەتەکەی شرۆڤە بکردایە، لە راستیدا دیریدا فەیلەسوفێك بوو دەستبەرداری هەستی شەشەم نەبوو،دیریدا مردو لەدوای خۆیدا پاشماوەیەکی هەڵوەشاوەی جێهێشت،دیالۆگکەران‌وخوێنەران‌و رەخنەگران لێی دەچنە ژوورەوە،بەڵام کە دەچن ئەرکێکی گرانیان دەکەوێتە ئەستۆ ئەویش:ئامادەکردنی وەڵامی دڵنیاکەرانەن بۆ پرسیارەکان ئەوانەی کە لە ئەرکی زمانەوەری رەوانبێژیدا سەریانهەڵداوە،کە دیریدا خۆیشی نەیتوانی لێی دەرباز بیٚو دواتریش وەڵامی پرسیارە نوسراوەکان بداتەوە لەماوەی مێژووی سەفەرە فیکرییەکەیدا.

سەرچاوە:

نجم الفلسفە المعاصرە،جاك دیریدا

علاینە عارف، 2004/10/9

WWW.ELAPH.COM